

KOOPERATİFÇİLİK & KADIN KOOPERATİFLERİ

Mukadder EMİROĞLU*

GİRİŞ

Kooperatifler insanların bir araya gelerek sosyal, ekonomik ve kültürel amaçlarına demokratik karar verme yoluyla ulaşmalarını sağlayan bir girişim modelidir. Paylaşmanın, dayanışmanın yardımlaşmanın, güçlü sermaye karşısında rekabet edebilmenin önemli bir yoludur.

Toplumun ekonomik ve sosyal kalkınmasında refah seviyesinin artmasında, üretime dayalı bir büyümenin gerçekleşmesinde, demokrasi kültürünün gelişmesinde bu model ciddi katkılar oluşturmaktadır.

Kooperatifçiliğin bir ekonomik organizasyon biçimi olarak ortaya çıkışı 19. Yüzyılın ortalarına kadar uzanmaktadır. Sanayi ve ticaret alanında sağlanan gelişmeler toplumların ve bireylerin ortak menfaatinin korunmasına yönelik çaba ve arayışları artırmıştır. Bu arayışlar sonucunda ortaya çıkan model “kooperatifçilik” menfaatlerin ortak sağlanmasına hizmet etmiştir. Nitekim Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Ban Ki-moon’un “Kooperatifler, ekonomik canlılığın ve sosyal sorumluluğun bir arada yürütülmesinin mümkün olduğunu topluma hatırlatmaktadır.” değerlendirmesi konunun önemini ortaya koymaktadır¹.

Kooperatifçilik toplumların işbirliği yaparak zorlukları dayanışma içerisinde aşma ve başarıyı birlikte yakalama bilinç ve yeteneğinin ürünüdür. Yani bizim yüzyıllar boyu yabancı olmadığımız bir kültürün ürünüdür. Lonca ve Ahilik gibi bizim medeniyetimize ait sosyo-ekonomik sistemlerin ülkemizde çağdaş anlamda kooperatifçiliğin gelişmesine de zemin oluşturduğunu görmekteyiz.

Kooperatifler; genel olarak tarım, toptan ve perakende ticaret, konut yapımı, su, enerji, eğitim, turizm, taşımacılık, sağlık, bankacılık ve sigortacılık alanlarda/sektörlerde faaliyet göstermektedirler. Ancak, bilgi ve iletişim teknolojisi gibi alanlarda, yaşlı ve çocuk bakımı hizmetleri, el sanatları ve kültürel alanlarda da yeni kooperatif türleri yaygınlaşmaktadır. ²

Birleşmiş Milletler’in yaptığı çalışmaya göre dünya genelinde yaklaşık 800 bin kooperatif ve bir milyardan fazla kooperatif ortağı bulunmaktadır. Ayrıca istihdam açısından kooperatiflerin dünya

*Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Ziraat Mühendisi

¹<http://www.eczacidergisi.com/kose-yazilari/ebubekir-beyri.html>.

² Gümrük ve Ticaret Bakanlığı- Dünyada Başarılı Kooperatifçilik Uygulamaları Ankara 2012 s.4

çapında 100 milyondan fazla kişiye iş imkânı sağladığı tahmin edilmektedir. Bu rakam sadece AB üyesi ülkeler için yaklaşık 5,4 milyon kişi olarak tespit edilmiştir.³

Bu çalışmada; toplumda dezavantajlı grup olarak görülen kadınların kooperatif modeli ile ekonomiye katılmaları ve ihtiyaçlarını bu yolla karşılamaları konuları üzerinde durulacak ve bu amaçla kurulan kooperatifler hakkında bilgiler verilecektir.

TÜRKİYE’DE KOOPERATİFÇİLİK

Ülkemizde kooperatifçiliğin geçmişi Osmanlı Dönemine kadar uzansa da önemli gelişmeler 1163 Sayılı “Kooperatifler Kanununun” yürürlüğe girmesiyle başlamıştır.

Ülkemizde kooperatifler genellikle faaliyet alanına göre gruplandırılmaktadır. Başlangıçta üretim, tüketim, konut, temin-tevzi ve kalkınma kooperatifleri ağırlıklı iken, son zamanlarda sektör ağırlıklı kooperatiflerin kurulduğu gözlenmektedir. Sektörel anlamda tarım satış kooperatifleri yanı sıra ulaştırma, basın-yayın, sağlık ve eğitim alanlarında yeni tür kooperatiflere de rastlanmaktadır. Halen 31 ayrı türde yaklaşık 80.000 bin adet kooperatif, 600 adet kooperatif birliği bulunmakta olup, kooperatif ortak sayıları 8 milyon kişiye ulaşmıştır.

Başlangıçta ortak menfaatlerin korunması ve küçük ekonomik işletmeler gibi çalışan kooperatifler günümüzde ulaşılan ekonomik büyükle üçüncü sektör olarak kabul edilmektedir. Gerek sayısal olarak büyüme gerekse ekonomik değerin artmış olması kooperatifçiliğe stratejik ve eylem temelli yaklaşımı gerekli kılmıştır. Bu kapsamda Gümrük ve Ticaret Bakanlığının öncülüğünde hazırlanarak Başbakanımız Sayın Recep Tayyip ERDOĞAN tarafından açıklanan “Türkiye Kooperatifçilik Stratejisi ve Eylem Planı” önemli bir gelişme olarak kabul edilmelidir.

KADIN KOOPERATİFÇİLİĞİ

Kadının toplum içindeki yeri ve önemi oldukça büyüktür. Nesillerin çoğalmasında doğurgan rolü üstlenen kadınların, sosyal yaşam ve ekonomi içinde de etkin rol alması toplumların kazancına olacaktır.

Kadınların çalışma hayatında karşılaştıkları sorunlar, kadının kendisini psikolojik ve sosyal yönden olumsuz etkilediği kadar, ailesi ve toplum içinde ki yeri bakımından da olumsuz sonuçları olmaktadır⁴.

³ Güncel bilgiler, BM’nin 2012 Uluslararası Kooperatifler Yılı için kurduğu internet sitesinden, ICA resmi internet sitesinden ve ILO resmi internet sitesinden 05.04.2011 tarihinde alınmıştır. Adresler: <http://social.un.org/coopsyear/background.shtml>
<http://www.ica.coop/coop/statistics.html>

⁴ Yrd. Doç. Dr. Abdulkemim Bahadır. Selçuk Üniv. İlahiyat Fak. Tarihte ve Günümüzde Kadın.

Tüm ekonomik sistemlerde kadınların iş yaşamı ve iş gücüne katılımı bakımından dezavantajlı oldukları kabul edilmektedir. Kadının ekonomik faaliyette riski az ve sosyal yaşamda daha etkin olmasını sağlayacak en önemli yöntem kooperatifçiliktir. Konunun önemine dikkat çekebilmek ve çözüm üretebilmek için Hindistan, İran, Nijerya, Tayland'ta FAO ve ILO gibi uluslararası kuruluşlar çeşitli projeler geliştirerek Kadın Kooperatifleri çalışmalarına destek sağlamışlardır⁵.

Ülkemizde ise konuya en kapsamlı şekilde, Türkiye Kooperatifçilik Stratejisi ve Eylem Planı'nda ortaya konulan "Kadınlarımızın girişimcilik kabiliyetlerinin artırılması ve ekonomide bir aktör olarak yer almalarının sağlanması için kooperatifler çatısı altında örgütlenmeleri yönünde çalışmalarda bulunulması" hedefle yaklaşmıştır. Bu hedefe ulaşabilmek için; başka bir işte çalışma olanağı olmayan kadınlarımızın kooperatifler çatısı altında örgütlenmeleri teşvik edilerek, çalışma, üretme ve pazarlama imkânlarının artırılması, sosyal ve kültürel ihtiyaçlarının giderilmesi konusunda çalışmalar yapılması gibi tedbirler yer almaktadır.

TÜİK verilerine göre ülkemizde son yıllarda kadın istihdamında artış sağlanmış olsa da halen istenilen seviyeye ulaşamadığı değerlendirilmektedir. 2010 yılında % 27,6 olan işgücüne kadın katılım oranı, 2011 yılında % 28,8, 2012 yılında % 29,5 olarak gerçekleşmiştir. Bu oranın düşük olmasında ekonomik modeller ve çalışma hayatının yapısal özelliklerinin etkili olduğu belirtilmektedir.⁶

Ülkemizde istihdama kadın katılımında ekonomideki büyüme yanında yeni ekonomik modellerin de önem taşıyacağı söylenebilir. Bu düşünceden hareketle kurucuları kadın olan ve kadın istihdamı sağlayan kooperatiflerin kurulmasına yönelik çalışmalar başlamış ve "Kadın, Çevre, Kültür ve İşletme Kooperatifi" ana sözleşmesi 2011 yılında uygulamaya konmuştur. Bu ana sözleşme kapsamında kooperatifler kurulurken, sektörün talepleri ve ticari hayatın değişen koşulları da dikkate alınarak 2013 yılında "Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Kooperatifi" unvanlı yeni kooperatifler kurulmuştur (<http://www.koop.gtb.gov.tr/bilgi-bankasi/anasozlesmeler>).

Kayıtlı ilk kadın kooperatifi 2011 yılında kurulmuş olup, kadın kooperatiflerinin ortaklık yapısına bakıldığında ortaklarının % 80-100'ü kadınlardan oluştuğu görülmektedir. Kadın kooperatifçiliğinin desteklenmesi ve geliştirilmesi aynı zamanda kadın girişimciliğini de geliştirmesi anlamına gelmektedir. Bu amaca yönelik olarak Gümrük ve Ticaret Bakanlığınca yapılan çalışmalar sonucunda son yıllarda kadınlar tarafından kurulan kooperatif sayısında artış gözlenmektedir (çizelge-1).

⁵ FAO, Promoting rural women's cooperative businesses in Thailand" A training kit, RAP Publication 2004/1, FAO and UN Regional Office for Asia and Pacific, Bangkok.2003.

⁶TOBB Ekonomi Rapor 2012 s.191

Çizelge-1. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Bünyesinde Kurulan Kadın Kooperatiflerinin Sayısal Görünümü

Kadın Kooperatifi Türü	Kooperatif Sayısı	İl
İşletme Kooperatifleri	81	Adana, Ağrı, Adıyaman, Ankara, Aydın, Balıkesir, Bursa, Bitlis, Çanakkale, Diyarbakır, Düzce, Erzincan, Eskişehir, Gaziantep, Hatay, İstanbul, İzmir, Kocaeli, Kayseri, Konya, Manisa, Muğla, Mardin, Nevşehir, Sakarya, Tekirdağ, Tokat, Şanlıurfa, Van
Küçük Sanat Kooperatifleri	5	Ankara, Balıkesir, İzmir, İstanbul
Tüketim Kooperatifi	3	Konya, Çorum, Mersin
Üretim ve Pazarlama Kooperatifleri	3	Çanakkale, Samsun, Kilis
Yayıncılık Kooperatifi	1	İstanbul
TOPLAM	93	

Çizelge-1’de görüleceği üzere kadın kooperatifleri fonksiyonel olarak 5 tür altında sınıflandırılmaktadır. Beş farklı türde kurulan kadın kooperatiflerinin sayısı 2013 sonu itibariyle 93’e ulaşmıştır. En fazla sayıda kurulan kooperatif türü işletme kooperatifi olup, yayıncılık kooperatifi henüz yeni başlamıştır. Küçük sanat kooperatifleri, tüketim kooperatifi ve üretim ve pazarlama kooperatifi ise kadın kooperatifçiliğinin diğer alanlarıdır.

Kadın kooperatifleri, kooperatifin ruhuna uygun olarak kadınlara sosyal yaşamda olduğu kadar ekonomik hayatta da katkılar sağlamaktadır. Bilhassa dikiş, nakış, keçe yapımı, seramik, cam yapımı, el ürünleri tasarımı, moda tasarımı, takı tasarımı, ev yemekleri, unlu gıda yapımı, pasta-çikolata yapımı ve süslemecilik gibi beceri kazandırma ve gelir temin eden uğraşlara da fırsat oluşturmaktadır.

Kadın kooperatifi ana sözleşmesinde “Kooperatifin amacı ortaklarının ekonomik, sosyal ve kültürel ihtiyaçları ile ekonomik faaliyetleri kapsamında yer alan mal ve hizmet üretimi ile bunların pazarlanmasına yönelik ihtiyaçlarını karşılamak, girişimlerini desteklemek, üretim becerilerini geliştirmek, böylece ortaklarının ekonomik menfaatlerini koruyarak sağlıklı ve gelişmiş bir çevrede yaşamalarını sağlamaktır” denilmektedir. Diğer kooperatiflerden farklı olarak kadın kooperatiflerinde, üretim becerisini geliştirmeye vurgu yapılmıştır.

Kadın kooperatiflerinin çalışma alanlarını;

- El becerileri için eğitici kurslar düzenlemek,
- Geleneksel gıda ürünlerinin üretim ve pazarlanması,

- Lokantacılık,
- Özürlü eğitimi ve bakımı,
- Okul öncesi eğitimi,
- Kadınların el emeği ile ürettikleri giyim, hediyelik eşya vb. ürünlerin pazarlanması,
- Okuma-yazma, bilgisayar, girişimcilik kursları düzenlemek,
- Mahalle anneliği,
- Çevre düzenleme,
- Sağlık ve
- İnsan hakları gibi

kadının yaşam kalitesini yükseltecek çeşitli faaliyetler yanı sıra, kooperatifin yurt içi ve yurt dışında tanıtımını sağlamak için fuar, şenlik, sergi, kermes vb. etkinlikler düzenlemek, şeklinde sıralanmaktadır.

SONUÇ

Özellikle ekonomik ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamak ve kendilerine iş alanı yaratmak konusunda sıkıntılar yaşayan ve dezavantajlı grup olarak değerlendirilen kadınların, ekonomik hayata katkılarının artırılması ve sosyal yaşama etkin katılımlarının sağlanması için uygun modellerden birinin kooperatifçilik olacağı değerlendirilmektedir.

İster toplumsal yarar ister istihdam yaratmak isterse üretim yapmak amacıyla kurulmuş olsunlar, kooperatifler her durumda kadınlar için bir etkileşim ve dayanışma imkân sağlamaktadır. Kooperatif çatısı altında farklı yeteneklere sahip kadınların bir araya gelerek ortak bir kapasite oluşturabilmeleri, ülkelerin sosyal ve ekonomik yönden kalkınmalarına büyük faydalar sağlayacaktır. Bu bağlamda, ekonomik yönden ayakta durabilen kadınlar ailesine, yaşadığı toplumsal çevreye ve ülkesine daha faydalı bir birey olarak toplumsal hayatta hak ettiği yeri alabilecektir. Dolayısıyla kooperatifler, özellikle kadınların, bulunduğu toplumda ekonomik ve sosyal hayata katılım sağlamalarında önemli bir işletme modeli olarak değerlendirilebilir.

2023 yılında ülkemizin önemli hedeflerinden birisi milli gelirimizi iki trilyon dolara çıkararak, dünyanın en büyük on ekonomisinden birisi olmaktır. Bu doğrultuda ülke nüfusunun yarısını oluşturan kadınların bir işletme modeli olan kooperatifler yoluyla üretim süreçlerine dahil edilerek, ülkemizin 2023 hedeflerine ulaşmasına ciddi katkılar yapılabileceği değerlendirilmektedir. Bunun sağlanmasında da “Kadın Kooperatif Girişimciliği” önemli araçlardan biri olacaktır.

Ülkemizde son yıllarda kadın kooperatifçiliğinde gelişme sağlanmış olsa da, henüz arzu edilen sonuçlara ulaşıldığını söylemek mümkün değildir. Son zamanlarda başlatılan kooperatif desteklerinde kadın kooperatiflerine yönelik mevcut desteklere ilave desteklemeler yapılmalıdır.